

Sygn. akt I ACa 790/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 października 2013r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Anna Miastkowska (spr.)
Sędziowie:	SSA Alicja Myszkowska SSO del. Krzysztof Kacprzak
Protokolant:	st.sekr.sądowy Jacek Raciborski

po rozpoznaniu w dniu 27 września 2013r. w Łodzi

na rozprawie

sprawy z powództwa **M. M. i P. Z.**

przeciwko **Skarbowi Państwa - Staroście Powiatu (...), Wojewodzie (...), Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad w W., Miastu Gminie P., Przedsiębiorstwu (...) Spółce Akcyjnej w C.**

o ustalenie, wydanie i zapłatę

na skutek apelacji powodów

od wyroku Sądu Okręgowego w Płocku

z dnia 30 maja 2011r. sygn. akt I C 25/10

zaskarżony wyrok uchyla i sprawę przekazuje do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Płocku, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie w przedmiocie kosztów postępowania apelacyjnego i kasacyjnego.

Sygn. akt I ACa 790/13

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 30.V.2011 r. Sąd Okręgowy w Płocku oddalił powództwo M. M. i P. Z. przeciwko Skarbowi Państwa – Staroście Powiatu (...), Wojewodzie (...), Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad w W., Miastu i Gminie P., i Przedsiębiorstwu (...) S.A w C. o ustalenie i wydanie nieruchomości oraz o odszkodowanie.

Sąd I instancji ustalił, że E. T. (1) była właścicielką nieruchomości rolnej o pow. 13,44 ha położonej w P., odziedziczonej po zmarłym mężu T. G.. E. T. (1) i jej drugi mąż L. T. byli obywatelami polskimi. W czasie okupacji P. został włączony

do Niemiec. E. T. (1) udzielała pomocy aresztowanym i zwalnianym z pobliskiego więzienia Polakom oraz członkom ich rodzin.

W lipcu 1942r. L. T. zgłosił swoją przynależność do narodu niemieckiego i podpisał V., przyjmując obywatelstwo niemieckie. W listopadzie 1942r. L. T. wyrobił dla żony dokumenty z których wynikało, że i ona podpisała V., co było równoznaczne z przyjęciem obywatelstwa niemieckiego. E. T. (1) złożyła swój podpis na dokumencie tożsamości, który to potwierdzał. W marcu 1945r. E. T. (1) została aresztowana a jej gospodarstwo znalazło się pod zarządem Referatu (...)przy Starostwie Powiatowym w P. a następnie przekazane do użytkowania osobom trzecim.

E. T. (1) w dniu 7.III.1946r. złożyła wniosek o rehabilitację, ale postępowanie to zostało umorzone.

Została ona następnie oskarżona o to, że w 1947r. będąc obywatelką polską, zgłosiła przynależność do narodowości niemieckiej, co stanowiło przestępstwo z art. 1 Dekretu z dnia 28.VI.1946r. o odpowiedzialności karnej za odstępstwo od narodowości w czasie wojny 1939 – 1945 r. (Dz. U. Nr 41 poz. 237).

W dniu 17.V.1947r. Sąd Okręgowy w Płońsku wydał wyrok, w którym orzekł, że E. T. (1) od zarzutu popełnienia powyższego przestępstwa, z mocy art. 4 pkt b Dekretu z 28.V.1946r. „uniewinnia”.

W dniu 9.IX.1947r. E. T. (1) wystąpiła do Sądu Okręgowego w Płońsku o zwolnienie jej nieruchomości. Starostwo Powiatowe udzieliło na potrzeby tego postępowania informacji, że Powiatowa Komisja Ziemska podjęła decyzje o rozparcelowaniu nieruchomości na działki budowlane.

Na posiedzeniu Sądu Okręgowego w dniu 21.XI.1947r. zapadło w sprawie Ko 17/47/II postanowienie na mocy którego nie uwzględniono wniosku E. T. (1) o zwolnienie jej majątku spod zarządu Referatu (...)przy Starostwie Powiatowym w P., a nieruchomość, na podstawie art. 13 § 3, 4, 5 Dekretu z dnia 28 czerwca 1946r. skonfiskowano na rzecz Skarbu Państwa.

W dniu 10.XI.1947r. Starosta Powiatowy w P. złożył zawiadomienie do Sądu Okręgowego w Płońsku Oddział Hipoteczny, że przedmiotowa nieruchomość była własnością Niemki i jest przeznaczona na cele reformy rolnej, wnosząc o wykreślenie dotychczasowych właścicieli z działu II wykazu hipotecznego i wpisanie jako właściciela Skarbu Państwa z mocy art. 2 ust. 1 lit. b Dekretu PKWN z dnia 6 września 1944r. o przeprowadzeniu reformy rolnej.

Dokonując powyższych ustaleń Sąd Okręgowy oparł się między innymi na treści dokumentów zawartych w sprawie Ko 17/47/II Sądu Okręgowego w Płońsku, który to dowódów Sąd ten dopuścił z urzędu. Sąd pominął wnioski dowodowe powoda w postaci oględzin księgi wieczystej Kw (...) oraz zbioru dokumentów Dh (...), informacji Wojewody (...) oraz informacji z ambasady RFN dotyczących wyjaśnienia jakie obywatelstwo posiadała E. T. (1) oraz inne wnioski mające na celu ustalenie wartości gospodarstwa.

Sąd I instancji doszedł do przekonania, iż powództwo o ustalenie nieistnienia przejścia prawa własności nieruchomości należącej do E. T. (1) na rzecz Skarbu Państwa na mocy dekretu PKWN z dnia 6 września 1944r. o przeprowadzeniu reformy rolnej nie może zostać uwzględnione z uwagi na brak przesłanek określonych w art. 189 k.p.c. Powodowie nie posiadają bowiem interesu prawnego w zgłoszeniu powyższego żądania.

Ponadto, w ocenie Sądu, nie było on władny ocenić, czy nieruchomość została przejęta na rzecz Skarbu Państwa zgodnie z prawem. Przejęcie nastąpiło na podstawie prawomocnego postanowienia Sądu Okręgowego w Płocku z dnia 21.XI.1947 w sprawie Ko 17/47/II na podstawie art. 13§ 3, 4, 5 Dekretu z dnia 28 marca 1946r. o odpowiedzialności karnej za odstępstwo od narodowości w czasie wojny 1939 – 1945r.

Postanowienie to nie zostało wzruszone a zgodnie z art. 365 § 1 k.p.c. orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracyjne, a także w wypadkach w ustawie przewidzianych, także inne osoby.

Powodowie nie uzyskali orzeczenia Sadu Najwyższego uwzględniającego skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, stanowiącego prejudykat umożliwiający wystąpienie z powództwem odszkodowawczym przeciwko Skarbowi Państwa. Sąd dodał również, że analiza stanu prawnego w niniejszej sprawie wskazuje na brak podstaw do wydania tego rodzaju prejudykatu - możliwość jego uzyskania dotyczy orzeczeń, które uprawomocniły się po dniu 17.X.1997 r.

Ostatecznie, Sąd Okręgowy oddalił powództwo.

W apelacji od powyższego wyroku pełnomocnik powód zarzucił:

1. nierozpoznanie istoty sprawy przez niezbadanie podstawy merytorycznej dochodzonego roszczenia i oddalenie powództwa poprzez przywołanie postanowienia Sądu okręgowego w Płocku z 21.XI.1947 r. w sprawie Ko 17/47/II, mimo, iż nie ma ono żadnego wpływu na ustalenia w zakresie art. 2 ust. 1 lit. b. dekretu PKWN o przeprowadzeniu reformy rolnej oraz prawa własności Skarbu Państwa,
2. naruszenie art. 2 ust. 1 lit. b. dekretu PKWN o przeprowadzeniu reformy rolnej wobec rozszerzającej interpretacji przy pominięciu wniosków dowodowych wskazujących na brak możliwości zakwalifikowania E. T. (2) do zawartych w tym przepisie kategorii,
3. art. 233 § 1 k.p.c. przez pominięcie dowodu z akt sprawy K 117/47/II dowodzących, że E. T. (1) nie mieściła się w kategorii „obywatela Rzeszy Niemieckiej, nie – Polaka i obywatela polskiego narodowości niemieckiej” oraz dowody z oględzin księgi hipotecznej wskazującej na podstawę wpisu Skarbu Państwa,
4. art. 328 § 1 i 2 k.p.c. wobec błędnego ustalenia w zakresie podstaw przejęcia na rzecz Skarbu Państwa nieruchomości E. T. (1) i pominięciu argumentacji strony powodowej co do skuteczności postanowienia Sądu okręgowego w Płocku z dnia 21.XI.1947 r.,
5. art. 3 k.p.c. poprzez naruszenie zasady kontrydiktoryjności przez dopuszczenie dowodu z urzędu, który pozwolił oddalić powództwo,
6. naruszenie art. 102 k.p.c. poprzez pominięcie okoliczności pozwalających na całkowite odstąpienie od kosztów procesu.

W oparciu o te zarzuty, strona powodowa domagała się uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji.

Sąd Apelacyjny w Łodzi wyrokiem z dnia 20.I.2012 r. oddalił apelację.

Sąd II instancji nie podzielił zarzutów dotyczących naruszenia przepisów prawa procesowego, a zwłaszcza naruszenia art. 3 k.p.c. Sąd ten wskazał przy tym na możliwość dopuszczenia w sytuacjach szczególnych, dowodu niewskazanego przez strony, gdyby według jego oceny, zebrany w sprawie materiał dowodowy nie wystarczył do jej rozstrzygnięcia. Powinność tego rodzaju zachodzi w szczególności gdy stanowi to realizację dyspozycji normy kodeksowej lub ma to przeciwdziałać naruszeniu porządku prawnego.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, nie można było przyjąć, że działanie Sądu zmierzające z urzędu do ustalenia prawdziwych okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, stanowi uchybienie procesowe. Przeprowadzenie dowodu z omawianego dokumentu miało o tyle znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, że wbrew twierdzeniom skarżących, majątek E. T. (1) może być traktowany jednocześnie jako przejęty na podstawie dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej, jak i zajęty w rozumieniu art. 13 § 3 dekretu z dnia 28 czerwca 1946 r.

Sąd Apelacyjny podzielił nadto stanowisko Sądu I instancji, że powodowie nie mają interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieistnienia przejścia prawa wartości nieruchomości należącej do E. T. (2) na rzecz Skarbu Państwa w trybie reformy rolnej.

Właściciel nieruchomości rolnej, przejętej na rzecz Skarbu Państwa na powyżej zasadzie nie ma bowiem interesu prawnego w ustaleniu jego prawa własności w drodze powództwa z art. 189 k.p.c. jeżeli przysługuje mu roszczenie o wydanie nieruchomości. Powodowie zgłosili roszczenie windykacyjne w niniejszej sprawie. Brak interesu prawnego po ich stronie dla ustalenia prawa własności był zatem oczywisty.

Jak zaznaczył Sąd Apelacyjny w dalszych rozważaniach, istotą sporu było przesądzenie, czy istniały podstawy do przejęcia własności nieruchomości należącej do E. T. (2) na rzecz Skarbu Państwa na mocy dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej.

Powołując się na ustalenia dotyczące wyrobienia dla E. T. (1) dokumentów równoznacznych z przyjęciem przez nią obywatelstwa niemieckiego, a zwłaszcza na posiadanie dokumentu tożsamości, Sąd Apelacyjny przyjął, że E. T. (1) zgłosiła swoją przynależność do narodowości niemieckiej. Okoliczności te, jak zaznaczył Sąd Apelacyjny potwierdzało orzeczenie Sądu Okręgowego w Płocku z dnia 17.V.1947 r. Wprawdzie na mocy tego orzeczenia E. T. (1) została uniewinniona od popełnienia zarzucanego czynu to podstawą rozstrzygnięcia był przepis art. 4 pkt b dekretu z dnia 28 czerwca 1946 r. o odpowiedzialności karnej za odstępstwo od narodowości w czasie wojny 1939-1945 r., który statuuje przypadki kiedy sprawa nie podlega karze mimo popełnienia czynu zabronionego.

Sprawstwo E. T. (1) zostało powyższym orzeczeniem przesądzone, jedyne nie przewidziano skutków postępowania oskarżonej z uwagi na pomoc udzieloną społeczeństwu polskiemu.

Sąd Apelacyjny stwierdził nadto, że skarżący nie podnosili okoliczności uzasadniających przyjęcie, że zgłoszenie przynależności E. T. (1) do narodowości niemieckiej nastąpiło z innych przyczyn niż poczucie przynależności do tej narodowości.

Ostatecznie Sąd Apelacyjny zgodził się z poglądem Sądu I instancji, że na dzień wejścia w życie dekretu o reformie rolnej E. T. (1) zasadnie została zaliczona do „obywateli polskich narodowości niemieckiej”, a co za tym idzie przejęcie należącej do niej nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa było zgodne z obowiązującym wówczas prawem.

Na skutek wniesionej skargi kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi, Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 18.IV.2013 r. uchylił zaskarżone orzeczenie i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

W uzasadnieniu tego rozstrzygnięcia Sąd Najwyższy podkreślił, iż przyczyną dla której Sąd Apelacyjny podzielił ostatecznie stanowisko Sądu Okręgowego, było niewykazanie przez powodów, że nie istniały podstawy do przejęcia nieruchomości E. T. (1) na rzecz Skarbu Państwa w oparciu o art.2 ust.1 lit. b dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej. Tym samym Sąd ten podzielił zarzuty apelacji kwestionującej pogląd Sądu I instancji, iż majątek E. T. (1) przeszedł na własność Skarbu Państwa w następstwie późniejszego orzeczenia konfiskaty tego majątku z dnia 21.XI.1947 r. W ocenie Sądu Najwyższego nie zostały jednakże zbadane przesłanki decydujące o zasadności przejęcia majątku w trybie reformy rolnej.

Samo zgłoszenie przynależności do narodowości niemieckiej nie jest równoznaczne z zakwalifikowaniem do kategorii „obywateli polskich narodowości niemieckiej” w rozumieniu art. 2 ust. 1 lit. b dekretu. Nie jest tym samym wyłączona możliwość wykazania, że zgłoszenie nastąpiło z innych przyczyn niż poczucie przynależności do narodowości niemieckiej. Podnoszone przez powodów okoliczności jako istotne dla oceny czy E. T. (1) była objęta hipotezą art. 2 ust. 1 lit. b dekretu nie były przedmiotem ustaleń sądów orzekających, mimo zgłoszenia w tym zakresie wniosków dowodowych. Wnioski te nie zostały uwzględnione, skutkiem czego doszło do naruszenia powyższego przepisu, a w konsekwencji do naruszenia art. 222 § 1 i art. 417 § 1 k.c. Za usprawiedliwiony Sąd Najwyższy uznał również zarzut naruszenia art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.

Przy ponownym rozpoznaniu apelacji Sąd Apelacyjny zważył co następuje:

Pewnym zarzutem apelacji nie można było odmówić słuszności w tym znaczeniu, iż sprawa niniejsza nie została wyjaśniona w aspekcie oceny żądania pozwu pod kątem spełnienia przesłanek dla przejęcia nieruchomości rolnej

należącej do E. T. (1) na rzecz Skarbu Państwa w trybie art. 2 ust. 1 lit. b dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej, na co zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w uzasadnieniu swojego orzeczenia z dnia 18 kwietnia 2013 r.

Zgodnie z tym przepisem na cele reformy rolnej przeznaczone były nieruchomości ziemskie będące własnością obywateli Rzeszy Niemieckiej, nie- Polaków i obywateli polskich narodowości niemieckiej.

Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego wydanym na tle stosowania powyższego przepisu, samo zgłoszenie przynależności do narodowości niemieckiej nie jest równoznaczne z zakwalifikowaniem do kategorii „obywateli polskich narodowości niemieckiej”.

Możliwe jest zatem wykazanie, iż zgłoszenie nastąpiło z innych przyczyn niż poczucie przynależności do narodowości niemieckiej. Dlatego fakt zgłoszenia przynależności do narodowości niemieckiej na gruncie art. 2 ust. 1 lit. b dekretu należy oceniać z uwzględnieniem wszelkich okoliczności towarzyszących takiemu zgłoszeniu, między innymi takich jak motywacja osoby która dokonała zgłoszenia, czy też jej postawa wobec okupanta i stosunek do osób narodowości polskiej. Tego rodzaju możliwość nie jest wykluczona w przypadku osób wobec których doszło do wydania, tak jak w stosunku do E. T. (1), postanowienia stwierdzającego, że czyn objęty oskarżeniem na mocy dekretu z dnia 28 czerwca 1946 r. o odpowiedzialności karnej za odstępowanie od narodowości w czasie wojny 1939-1945 r., nie podlega ściganiu z przyczyn określonych w art. 4 lit. a i b tego aktu ustawodawczego.

Podnoszone przez skarżących okoliczności, mogące udowodnić, iż E. T. (1) nie mogła być objęta normą art. 2 ust.1 lit. b dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej w ogóle nie były przedmiotem ustaleń i rozważań Sądu I instancji, a wnioski dowodowe zgłoszone przez stronę powodową dla wykazania powyższych okoliczności zostały przez Sąd Okręgowy pominięte. Tym samym doszło do naruszenia wskazanego wyżej przepisu, a w konsekwencji do naruszenia art.222 § 1 i 417 § 1 k.c. Rację mieli zatem skarżący zarzucając, iż Sąd ten nie rozpoznał sprawy co do jej istoty, co skutkowało uchynieniem zaskarżonego wyroku do ponownego rozpoznania.

Odnosząc się do pozostałych zarzutów apelacji dotyczących przede wszystkim naruszenia zasady kontradiktaryjności, należało uznać, iż dopuszczenie dowodu z dokumentu w postaci orzeczenia Sądu Okręgowego w Płocku z dnia 21.XI.1947 r. wydanego w sprawie Ko 17/47/II było dopuszczalne i nie naruszało art. 3 k.p.c. Wymagało przy tym podkreślenia, że Sąd Najwyższy stwierdził, iż rozpoznając apelację po raz pierwszy, Sąd Apelacyjny podzielił pogląd skarżących, kwestionujący decyzję Sądu I instancji odnośnie przejęcia majątku E. T. (1) w następstwie późniejszego orzeczenia jego konfiskaty postanowieniem z dnia 21.XI.1947 r.

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Okręgowy zbada czy po stronie E. T. (1) zachodziły przesłanki przejęcia nieruchomości na cele reformy rolnej, w świetle argumentacji przytoczonej przez stronę powodową, po ewentualnym przeprowadzeniu dowodów zawnioskowanych przez tę stronę.

Swoje rozstrzygnięcie Sąd Apelacyjny oparł na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.